

Gedurende meer dan dertig jaar ben ik op twee tot vijf werkdagen per week vroeg opgestaan. Vroeg? Ja, vóór zes uur, in elk geval niet láter dan half zeven. Maar sinds mijn pensionering kan ik na het wakker worden – meestal niet later dan zeven uur – mijn ochtendkrant Trouw uit de brievenbus halen om mij vervolgens weer tussen de lakens te begeven. Zo kan ik dan kennismaken van nieuws, analyses, commentaren, columns, foto's, cartoons, overlijdensadvertenties en nog veel meer.

Zo ook op vrijdagmorgen 13 september 2019. Al bladerend blijf ik steken op pagina 10. Een foto, voor mij geen nieuwe foto: een schilderij dat ik in het Mauritshuis heb bewonderd. Waarom schrik ik?

Ik zie een advertentie van de Vrije Academie die al veel jaren op tal van plaatsen 'Colleges introductie Kunstgeschiedenis' aanbiedt. Om de aandacht van de lezer te trekken, worden al lang kunstfoto's gebruikt, zoals nu het *Meisje met de parel* van Johannes Vermeer. Er gaat een schok door mij heen.

Kenners zeggen dat dit het beroemdste schilderij van Vermeer is. Maar welk meisje heeft model gestaan voor dit portret, hoe heet ze, hoe oud zou ze zijn? Negen jaar?

Mogelijk weet je het antwoord: het is helemaal geen portret van een meisje dat – hoe lang misschien – model zou heb-

ben moeten staan voor Vermeer. Het is een fantasiegezicht, ontsproten aan het brein van de meester, het is een 'tronie'. Met zo'n tronie beeldt de schilder een type of karakter uit. Hier zien we een meisje in exotische kledij, met een oosterse tulband om haar hoofd. Ze heeft een wel heel grote parel in haar oor. Het meisje heeft geen naam. In dit schilderij toont Vermeer zich – niet voor het eerst – de meester van het licht. Kijk naar de zachtheid van haar gezicht, de glanzende lichtjes op haar vochtige lippen, de oplichtende parel. Hoe populair het schilderij is, blijkt wel op het worldwide web. Je wilt haar op een wand in de woonkamer? In de vergaderzaal? Wat dacht je van een behangetje van 192*260 cm? Enkele honderden euro's, maar dan heb je ook wat!

Maar toch die vraag – waarom ging er een schok door mij heen toen ik die bekende foto van dit prachtige meisje zag? Ik zal het je vertellen.

Toen ik die vrijdagmorgen keek naar *het meisje met de parel* zag ik ergens in mijn brein een ánder meisje, *Settela* – officieel *Anna Maria Steinbach*. Op de foto wél een meisje van vlees en bloed, geen tronie. Negen jaren jong. Ook haar zag ik niet voor het eerst. Haar foto in zwart wit ging de hele wereld over. Maar nu zag ik haar voor het eerst in kleur¹. Een dag eerder was ze 's middags al op internet zichtbaar, die avond was ze uitgebreid in beeld op de televisie – Settela, een meisje waarvan men dacht dat ze joods was. Tot de journalist Aad Wagenaar op 7 februari 1994 op een woonwagenkamp in Spijkenisse van Crasa Wagner de

naam van het meisje hoort – Settela Steinbach. Dan wordt haar korte leven bekend. Ze werd op 16 mei 1944 in Eindhoven opgepakt omdat ze een Sinti was (een deelgroep van de Roma – zigeuners) en naar Westerbork gebracht. Daar wordt Settela preventief kaalgeschoren tegen hoofdluis. Ze schaamt zich voor haar kale hoofd en daarom scheurt haar moeder een stuk van een laken af en doet dat om haar hoofd.

Op 19 mei wordt Settela met 244 andere Sinti per trein naar Auschwitz-Birkenau gedeporteerd. Voordat de deur van de wagon wordt gesloten, kijkt ze nog even naar buiten, naar een hond die daar loopt. Haar moeder roept: "Settela, ga bij die deur weg, straks komt je kop er nog tussen." Zo hoort Crasa Wagner, die ook in de wagon zit, de naam van het meisje – Settela.

Dan sluit een mens de deur. De trein vertrekt – eindbestemming Auschwitz, Polen. Welke donkere gedachten kan een onschuldig meisje gedurende een reis van 927 km in een duistere wagon hebben? In Auschwitz wordt Settela ruim 2 maanden later door mensen naar een gaskamer gebracht. Ze mag douchen, ze kleedt zich uit. Dan dringt het blauwzuur haar lichaam binnen. Ze sterft (waarschijnlijk op 31 juli 1944), negen jaren jong. Ook haar moeder, vier broertjes en zusjes en nog vier andere familieleden worden daar vergast. Alleen haar vader blijft in leven. Hij sterft van verdriet, in 1946.²

* * *

Hoe is het mogelijk dat mensen een meisje van negen jaar oppakken, vervolgens kaal knippen, in een veewagen stoppen en uiteindelijk vergassen? Mensen met mogelijk ook kinderen; mensen die wellicht goede burgers waren, zoals zoveel mannen en vrouwen deugden – totdat...

Ik vraag je, wat gebeurt er met een mens als die blind wordt voor de humaniteit en zich van een mens die deugd ontwikkelt tot een oorlogsmisdadiger of helper daarvan?

Is er een begin van een antwoord op die vraag mogelijk?

Die schijnbaar gewetenloze vanzelfsprekendheid waarmee een man de deur van de gaskamer sloot waarin Tessela zich bevond – valt die te begrijpen als je gelooft 'dat de meeste mensen wel deugen'³ Is dat een ideologie die uiteindelijk naïef maakt voor het individuele en collectieve kwaad?

Helpt de theologie die leert dat 'elk mens onbekwaam is tot enig goed en geneigd tot alle kwaad'⁴ ons om te begrijpen hoe een mens Zyklon B in de met naakte mensen gevulde gaskamer kan werpen? Werkt die ideologie (want dat is het ook) niet als een *selffulfilling prophecy* en tot berusting in wat onaanvaardbaar is?

Is er een begin van een antwoord op deze vragen mogelijk?

Ik leef in een wereld waarin de tronie van een nooit geboren meisje dé verbeelding is van de schoonheid van het leven – ik kan daar dan ook echt van genieten. Maar in diezelfde wereld zie ik het kwetsbare gezicht van Settela, het door mensen kaalgeschoren, in een veewagen weggevoerde en in een gaskamer vermoorde meisje dat slechts negen jaar mocht worden.

Deze twee beelden – ze verwarren me. Omdat geen enkele (religieuze) ideologie – zelfs als die op wetenschap is of lijkt gebaseerd – mij een bevrijdend antwoord kan geven op het raadsel mens.

1. Zie [hier](#) de 'iconische beelden' van het meisje Settela en van het kamp Westerbork

2. Het levensverhaal van en meer informatie over Settela Steinbach en haar familie kun je [hier](#) lezen

3. Rutger Bregman schreef het boek *De meeste mensen deugen*; een boek waaraan veel media in de voorbije weken aandacht schonken. Zie [hier](#).

4. Deze woorden vind je in de Heidelbergse Catechismus; meer weten? Klik [hier](#)

Muziek 1. Het *Zum Sanctus* uit de *Deutsche Messe* van Franz Schubert, gezongen door vijf jonge mannen, kun je [hier](#) beluisteren. Bijzonder, maar waarom? Dat lees je [hier](#).

2. Felix Mendelssohn schreef negen *Lieder ohne Worte* voor piano. Het is heerlijk romantische muziek. Na zijn dood verscheen echter ook een *Lied ohne Worte* voor cello en piano, opus 109. Dat hoor je [hier](#), gespeeld door Mischa Maisky (cello) en Pavel Gililov (piano).